

Una nova actitud: El realisme existencial

Alfred Rubio, Metge i autor del llibre 22 Històries Clíniques de Realisme Existencial.

Ponència presentada en les Xes. Jornades Interdisciplinars "Adolescents dels 90. Obrir camins a la pau", celebrades el desembre de 1989 a Barcelona, organitzades per l'Àmbit d'Investigació i Difusió Maria Corral.

I. S'ha dit que filosofar és una "cosa" referent a l'ésser, i que la Història de la filosofia és la història de les interpretacions diferents de l'ésser. Doncs bé, el realisme existencial és també, en aquest camp, un esforç del raonar; un esforç que desitja mantenir-se per damunt de tot, dins les possibilitats estrictes de la mateixa raó. És a dir, sense recórrer ni invocar res que pugui estar més enllà, com podrien ser les creences, fossin quines fossin.

Mantenint-se dintre dels seus límits, i precisament per això mateix, el nostre raonar desitja vivament un diàleg -que resulti connatural- amb totes les ciències i, sobretot -encara que no exclusivament-, amb les més properes, d'una forma o altra, a l'Antropologia.

El realisme existencial, en fer-se cada vegada més conscient de la nostra contingència, de la "levitat del nostre ésser" (per dir-ho en paraules de Kundera), ens porta a una autèntica humilitat òntica, que és una base ferma i un punt d'embranchada, de tota una sèrie d'actituds de l'ésser humà respecte d'ell mateix, del món que l'envolta, i també amb referència a tota la història.

II. Què és el realisme existencial?

Moltes vegades, es parla llargament d'alguna cosa, fins i tot sense haver-la vist, de fet. Recordo una discussió d'arquitectes sobre la conveniència o no, d'invertir grans sumes per a la conservació de Venècia, i cap d'ells no havia estat mai en aquella ciutat. No havien pogut sentir l'emoció del seu ambient; aquell sentiment eteri de trepitjar les seves places, les seves voreres estretes arran de l'aigua; contemplar in vivo la seva bellesa o esmunyir-se, a la tarda, pels seus canals.

Això succeeix també molt sovint amb el tema de l'ésser. Es pot operar sobre molts aspectes seus, fins i tot sense haver gaudit de la vivència, de l'experiència de l'existir més propera, que és un mateix. Aleshores, el discurs filosòfic es torna aberrant o massa abstracte.

Normalment, la gent és vanament extrovertida. La frivolitat és precisament no donar importància a res, malgrat que cada ens té en ell mateix, la cosa més important imaginable: el seu ésser, el seu existir.

Moltes vegades ens sembla que no tenim temps d'assaborir, en la soledat i el silenci -i millor encara si ens embolcalla l'obscuritat i ens empapa un assossegat abandonament-, assaborir, dic, l'evidència del nostre existir. L'evidència també que, abans, un no era i, no obstant, ara és. Arribat aquest moment, ens sentim com flotant. I sentim també alguna cosa extrani que ens sosté, com el mar quan ens hi estirem al damunt immòbils. Però, alhora, ens sentim lliures, amos d'un mateix, dins l'àrea dels nostres límits. Aquesta "cosa" desconeguda, extrínseca, no em lliga, com tampoc el mar.

A més, gairebé tot seguit, sentim igualment la sorpresa d'aquest estar-existint-ara, quan abans certament no existíem. I veiem, tots sols amb la nostra raó, que si qualsevol detall dels que van incidir en el nostre engendrament, hagués estat diferent (des del big-bang", fins a aquell dia d'amor dels nostres pares respectius), nosaltres no existiríem. Per exemple, si els pares, per qualsevol causa nímia, no s'haguessin trobat ni conegut a la vida. I és clar que no ens hem donat aquest ésser que tenim, que és la raó de tot el nostre devenir.

Aquest sentir, repeteixo, que existim, davant de tantes possibilitats universals de no haver existit mai, fan brollar un èxtasi i, molt probablement alhora una alegria precisament per existir enmig de la total foscor de la no-existència. I aquesta vivència d'existir que un sent és prèvia a raonar. Laín Entralgo ho expressa així al seu llibre recent *El cuerpo humano*, teoria actual: "La sentència de Descartes penso, per tant existeixo, ¿no és un raonament secundari i artificiós i, a la fi, inútil? A parer meu, si podem dir i estar dient jo existeixo -per tant: l'origen i la possessió de la consciència i la certesa del propi existir- dimana d'una evidència anterior a tot acte mental, és una dada immediata de la consciència, per dir-ho amb les paraules, també famoses, de Bergson".

I si aquest sentir és previ a raonar, encara ho és més, per consegüent, a les paraules. Si dic sóc, ja he recorregut un llarg camí des del fet de percebre que existeixo fins a inventar un verb amb el qual vull expressar d'alguna manera -i pot- ser expressar-m'ho també a mi mateix- aquella evidència sentida, aquella autoevidència. Si després formulo a més jo sóc, i anteposo explícitament aquest pronom al verb, he caminat molt més tros encara, ja que m'he descobert, no només com a existent sinó com a persona.

Aquesta evidència d'existir (que primer s'ha d'assaborir pausadament per poder després parlar-ne amb seriositat) no és, no, una abstracció. És, justament, allò més real! I pletòric de conseqüències.

El realisme existencial desitja unir en el nostre pensament la realitat i l'existència. La realitat real del nostre ésser. No és una metafísica-fora-de-nosaltres, idealista i amb tanta abstracció, que l'ésser se'ns torna gairebé un fantasma. L'ésser és amb nosaltres, que és on trobem

primer la base més propera, clara i real, per a la possible elaboració d'una teoria de l'ésser.

En nosaltres, l'ésser no és cap estranger. Ens és quotidià i diàfan, encara que aquesta diafanitat, continuï deixant-nos en penombra -i això és bellíssim- el misteri indefugible.

III. Les paraules "realisme existencial" podrien sonar-nos com un eco d'una altra forma de pensar ben coneguda: l'existencialisme.

Si bé aquell coincideix amb aquest a donar de nou una gran importància a l'ésser de l'ens, encara que sense negar les essències (Heidegger mateix, deia que eren custodis de l'ésser), en arribar a un cert punt del camí comú, el realisme existencial segueix una direcció diferent.

El pensament de Heidegger és conscient de la fragilitat del nostre ésser "És un ésser per deixar d'ésser", com un estel fugaç en una nit d'estiu. Això els sembla absurd als existencialistes, i per això, la vida la interpreten com una passió inútil. I aquesta finitud, a Sartre, li produeix "nàusees".

Segons ells, l'"home autèntic" conscient de la seva trajectòria, ha de viure en contínua angoixa existencial, com la que deixaria garratibat a qui caigués d'una bastida fins al carrer, en veure cada vegada més a prop, la seva mort sense sentit.

I un home és "inautèntic" si tracta, en canvi, d'oblidar aquest drama personal i col·lectiu que no té solució, distraient-se amb bagatel·les; per exemple: tenint ambicions, enamorar-se, o pretendre construir-se un futur.

El més coherent en aquest pensar de l'existencialisme, seria més aviat el suïcidi per acabar d'una vegada amb aquesta angoixa inútil de "viure per deixar de viure". I ja no tenim ni la glòria efímera d'haver-nos donat nosaltres mateixos l'ésser, que es tingui almenys, l'esplendor tràgic de destruir-lo un mateix.

Per alguns, sembla que l'autodestrucció és potser l'única cosa seriosa i raonable. O una destrucció apocalíptica del món. Quan Alemanya es va enfonsar i Hitler es suïcidava, les ràdios van transmetre el wagnerià -i nietzschianà- "Crepuscle dels déus".

¿Quina és, doncs, la cruïlla on el realisme existencial emprèn un altre camí? Veiem-ho: l'home existencialista, en abandonar-se que, ni més ni menys, és ésser, s'envaneix i no voldria seguir essent un ésser contingent limitat: no només en l'espai sinó, sobretot, en el temps. Recordem el títol del primer llibre famós de Heidegger Ser y tiempo. L'existencialista voldria posseir d'alguna manera, ja que existeix, l'absolutisme de l'ésser. Per això, creu que li és ofensiu, traïdor, aquest haver deixat de ser. D'aquí el despreci a l'ésser mateix que té, ja que no és la

classe d'èsser que ell desitjaria.

En canvi, l'home-realista-existencial, més realista, valora del tot la seva existència concreta, ja que reconeix que ell és així o no seria mai. Que no podria ser el que és, amb una altra classe d'èsser, per exemple, l'èsser de les pedres, o el d'un superman o superhome.

Ser com un és -contingent- i ser allò que un és, constitueix la nostra única possibilitat d'existir enmig de l'univers. Poden haver-hi molts altres existents, però són uns altres. Jo, no. Hamlet diu, amb una calavera a la mà: "Ser o no ser, aquesta és la qüestió (o la pregunta)". Hi podríem afegir: "Ser qui sóc i com sóc -un ésser finit i amb límits-" o "no ser".

La cruïlla marca aquestes dues direccions: cap a l'orgull de l'èsser o cap a la humilitat òntica. La primera direcció, per més orgull que es tingui pel fet de ser ésser, condueix a un estufament que fa desitjar tenir un ésser que fos més densament ésser, per tal d'alliberar-se així dels límits propis de l'èsser humà. Això porta a la desesperació, davant la impossibilitat d'assolir aquest desig. Per contra, la humilitat òntica, és a dir, l'acceptació joiosa del nostre ésser lleu -que és la nostra única possibilitat d'existir-, porta a l'alegria joiosa d'èsser.

I així podem disposar de totes les nostres forces per desenvolupar, tan bé com es pugui el ventall de les nostres possibilitats -en comptes de malgastar-les en impropis i frustracions-. I es pot contemplar la bellesa de tota cosa, i sentir, anhelosament i alhora plàcidament, la solidaritat i l'amistat dels qui comparteixen amb nosaltres, igualment sorpresos i joiosos, l'existència. Cadascú se sentirà, llavors, més germà de tots, no tant per la sang humana comuna sinó, encara més profundament pel propi existir que és el que més ens uneix.

Heidegger deia, quan li ho preguntaven: "que sí, que pensava escriure algun dia una teodicea", matèria que inclou tot sistema filosòfic en general. Hagués estat una teodicea existencialista, en aquest cas. Però es va morir, si més no, sense publicar-la. Heidegger no negava el misteri; ens portava fins a les seves portes i fins i tot creia en un ésser transcendent.

Jo, pobre de mi, no gosaria ni tan sols tenir un propòsit teodiceic semblant. En tindria prou en poder arribar també, al llidar del misteri, mitjançant tot l'esforç de la nostra raó humana, que s'ha de reconèixer que és limitada, com tot allò que és nostre. Un misteri que és tant fora, com dins de nosaltres mateixos. I assolida aquesta frontera i feliç d'haver-hi arribat, m'acontentaria amb arraulir-me a la seva ombra i contemplar detingudament des d'aquell turó tot allò que hi ha al meu entorn. Potser descobriríem que aquest vel invisible que ens barra el pas cap a l'ignot no és fred, sinó càlid; no és rígid, sinó envoltant. I com més humilitat òntica aconseguim, més llum innominada s'hi transparenta.

I no sé... sentiríem una mena de perfum indescriptible que ens arribaria de darrera les tàpies d

´un jardí inimaginable.

Els éssers vius racionals, com a tals, poden intentar fer tota mena d'analogies per travessar d'alguna manera aquesta frontera. Però, em sembla que és com saltar amb una perxa: és pujar més allt, sí, però es continua caient cap aquest costat nostre. ¿Què són, realment, la bellesa, el bé, la veritat, quan aquestes les suposem infinites?

Si baixem, en canvi, pel pou obert de la consciència de la nostra vida, cap al nivell més fons d'existir allà es contacta amb aquesta cosa absoluta o, com diu Zubiri, amb el poder del que és real.

Aquest contactar és com una mística òptica encara que natural només. Palpar i accepta joiosament aquestes dues menes d'ésser -jo i aquesta cosa radicalment diferent de nosaltres- és la humilitat òptica que estem assenyalant.

IV. Aquesta actitud del realisme existencial -humil pel fet de ser existencial i real- és, com ja dèiem, plena de conseqüències; a la meua manera de veure, esclaridores.

També entranya aspectes vàlids en abordar la Història, la qual, per desgràcia, tantes vegades va enverinant les relacions dels éssers humans en l'àmbit nacional i internacional de tota mena.